

“Football is survival here”

-Rapport fra en pilotundersøkelse i Zambia om erfaringer fra Norway Cup

Av Hans Hognestad

Senter for oppdragsforskning

Norges idrettshøgskole

Februar 2005

Innhold

Prolog.....	s. 3
Introduksjon.....	s. 4
Idrett og utvikling: neokolonialisme eller kulturell nyskapning?.....	s. 5
Nedsagde målstenger og tre måltider om dagen: hverdagens utfordringer...	s. 7
Zambisk elitefotball i et internasjonalt perspektiv.....	s. 9
Globale impulser, lokale utfordringer.....	s. 10
Kamp mot aids og utvikling av talenter.....	s. 12
'Girls play football, women don't' – kvinner og idrett i Zambia.....	s. 14
Lusaka-Oslo-Haugesund-Lusaka Erfaringer fra en reise mellom ulike verdener.....	s. 15
Norway Cup – en vei ut av fattigdom eller et bidrag til lokal utvikling?.....	s. 17
Breakthrough Sports eller Kicking Aids Out? -Refleksjoner rundt et navnevalg.....	s. 19
Konklusjon.....	s. 21
Referanser.....	s. 22

Forsidefoto fra en trening med Under 14-laget til Breakthrough Sports Academy, Northmead, Lusaka, 9. november 2004.

Foto: Hans Hognestad

*Rapporten vil foreligge i engelsk versjon på et senere tidspunkt.

Lusaka, 4. november 2004

Noen timer etter at jeg ankom Lusaka ble jeg tatt med på et par timers kjøretur av Mrs. Makasa fra familien jeg skulle bo hos i Ibex Hill, en av de relativt velstående østlige bydelene. Vi kjørte til områdene rett ved de store markedene i den sørvestlige delen av byen. Her ble det solgt frukt, grønnsaker, brukte plastbeger, gamle sko, radioer og rustne rør. Hun kjørte videre bak markedene for å vise meg byens aller verste slumstrøk. Hytter uten vinduer, folk, barn og hunder overalt. Jeg legger merke til at flere gutter og menn har på seg draktene til engelske fotballlag. Et monument av en plakat langs veien viser et bilde av ei ung jente med teksten "Having sex with me doesn't cure aids". Mrs. Makasa forteller at det er en utbredt myte at aids kan kureres ved å ha sex med en jomfru. Hvor mange som har dødd av aids i Zambia er det ikke sikre tall på, men hun forteller meg at nesten alle har noen i nær familie som har blitt rammet av sykdommen. Vi kjører videre inn Independence Avenue forbi presidentpalasset der nåværende president Levy Mwanawasa har sitt embete. Enorme forskjeller åpenbares mellom den lille overklassen og den overveldende klassen med fattige. I Kalingalinga hvor universitetet, Sunset stadium og National Sports Council ligger, graves kalkstein opp og selges fra et av de mange åpne landområdene som finnes mellom bydelene. Tilbaketuren går via Kabulonga og ned en vei jeg senere kom til å gå langs mange ganger; Twin Palms Road. Veien preges av hus med sikkerhetsvakter og murer med glasskår, elektrisk gjerde eller piggråd. Jeg legger merke til de første hvite menneskene utenom meg selv. Bistandsarbeidere og diplomater, sier Mrs. Makasa.

Ifølge *Human Development Report 2004* har Zambia lavest forventet levealder i verden (32.7 år) og er på 181. plass av 194 land i *The Human Development Index* for 2004. Selv om landet er blant verdens fattigste og til tross for mange tilfeller av politisk uro etter uavhengigheten i 1964, er Zambia et eksempel på at fattigdom og naboskap med nasjoner herjet av etniske konflikter ikke nødvendigvis avler ufred. De dominerende etniske gruppene, tonga, bemba, nyanja, kaonda, lozi, lunda og luvale står gjerne i et rivaliserende forhold til hverandre, uten at dette har gitt seg utslag i væpnede konflikter i nyere tid. Staten er i dag den største arbeidsgiveren i landet, men folk som jobber i offentlig sektor må klare seg på en gjennomsnittlig månedslønn på \$100 US. Mange jobber innenfor bistandsrelaterte prosjekter, og kun et lite mindretall av den voksne befolkningen utgjør den registrerte arbeidsstyrken. Et ukjent antall livnærer seg som best de kan. Få sulter i hjel, men mange er sultne. Zambia preges av fattigdom, aids, bistand og....fotball!

Introduksjon

Fotball og utvikling er temaet for denne rapporten som er basert på en pilotundersøkelse om Norway Cup der guttelaget til den zambiske klubben *Breakthrough Sports Academy* utgjør kjerneutvalget. Laget kvalifiserte seg våren 2004 til å delta i Norway Cup i juli samme år. De var et av fire lag som fikk støtte til deltakelse over det såkalte Afrika-prosjektet som drives av NIF (Norges idrettsforbund og olympiske komite) i samarbeid med arrangøren (Norway Cup) og Norad. De andre lagene kom fra andre afrikanske land som norske myndigheter har hovedsamarbeidsavtaler med; Zimbabwe, Tanzania og Uganda. Funnene som presenteres i denne rapporten er basert på observasjoner, samtaler og inntrykk i løpet av 16 dager i Zambia, november 2004. I romjulen 2004 ble det også gjennomført et møte i Haugesund med ledere i Vard Haugesund, som var vennskapsklubb for guttene i Breakthrough Sports Academy i etterkant av turneringen. Norway Cup-deltakelsen til laget fra Breakthrough Sports vil utifra dette bli satt inn i kontekster basert på ønsker, forventninger og ambisjoner blant spillere, familier, trenere og ansatte i relevante organisasjoner i Lusaka. I særlig grad gjelder dette *Edusport*¹ og alliansen *Kicking Aids Out*² som stod bak deltakelsen til laget fra Breakthrough Sports i Norway Cup 2004. Zambia er blant de land i verden som er hardest rammet av aids og kampen mot denne sykdommen gjennomsyrrer hele det zambiske samfunnet. Møter med idrettsfrivillige i organisasjoner som *SCORE*³ og *Right to Play*⁴, som begge opererer lokalt i Zambia, preger deler av innholdet i denne rapporten, uten at jeg går detaljert inn på virksomheten til disse.

¹ Edusport i Zambia ble etablert i 1999 av bl.a. Oscar Mwaanga, tidligere zambisk hovedfagsstudent ved Norges idrettshøgskole. Organisasjonen har fra begynnelsen koblet sport med utdanning som et middel for sosial utvikling. De samarbeider med både skoler, sportsklubber, idrettsorganisasjoner og myndigheter. Norad har bidratt med betydelig støtte i oppstartsfasen og Edusport har vokst til å bli den frivillige organisasjonen i Zambia som driver det mest omfattende arbeidet på idrett og utvikling. Pr. i dag februar 2005 har Edusport 10 heltidsansatte og 15 frivillige. Se også <http://www.edusport.org.zm>.

² Kicking Aids Out var et initiativ fra Edusport som ble startet i 2001 med Norad-midler. Organisasjonen er i dag et internasjonalt informasjonsnettverk med sekretariat i NIF (Norges Idrettsforbund) der hovedhensikten er å bruke fotball som plattform til å spre informasjon om hiv/aids. Matilda Mwaba fra *The National Sports Council* i Zambia er president i eksekutivkomiteen som også har representanter fra *SCORE* Sør Afrika, NIF, *Sport and Recreation Commission* i Zimbabwe og *EMIMA*, en tanzaniansk organisasjon som arbeider med sport, fysisk aktivitet og utdanning. I Zambia jobber Kicking Aids Out-alliansen tett med utdanningsdepartementet og de åpne skolene (Open Community Schools). Sportsklubber og skoler er alliansens hovedmålgruppe. *Kicking Aids Out* har nylig blitt invitert til å delta i det FN-baserte nettverket *UN Aids*. Se også <http://www.kickingaidsout.net>.

³ SCORE (Sports Coaches Outreach) er en sørafrikansk organisasjon som ble etablert i 1991. De rekrutterer og driver opplæring av idrettsfrivillige fra land i så vel Europa som i det sørlige Afrika. Disse er stasjonerte i hovedsakelig rurale strøk i Zambia, Mozambik, Namibia og Sør-Afrika for å iverksette fysiske aktiviteter blant barn og unge. Se www.score.org.za.

⁴ Right to Play er en internasjonal organisasjon som i 2003 ble etablert som en etterkommer av Olympic Aid. Arbeidet deres er rettet inn mot å bedre levekårene blant spesielt vanskeligstilte barn i ulike deler av verden. Right to Play etablerte seg i Zambia i 2002 og har i dag tre frivillige som koordinerer aktiviteter bl.a. i en flyktningeleir i Mwange i Nord-Zambia, som ble opprettet for å ta imot flyktninger fra nabolandet Kongo. Se www.righttoplay.com.

Tematisk er fokuset rettet mot de rollene idrett gis i forhold til sosial utvikling, med særlig referanse til fotballens betydning i Zambia og andre afrikanske land. Etter en kort historisk og ideologisk forankring av idrett og utviklingssamarbeid, vil jeg knytte de hverdagslige realitetene de unge fotballspillerne lever under til en presentasjon av zambisk fotball og de utfordringene folk som jobber med idrett og utvikling i Zambia møter. Erfaringer fra deltakelse i Norway Cup og opphold i Norge utgjør fokuset for siste del av rapporten. Mot slutten vil jeg bruke funn fra undersøkelsen til å diskutere Norway Cup og utviklingssamarbeid i forhold til lokale aktørers ønsker og forventninger.

Undersøkelsen ble gjennomført på oppdrag fra Norges idrettsforbund og Olympiske komite og er tenkt som en innledende del av et større forskningsprosjekt om idrett og utviklingssamarbeid.⁵

Idrett og utvikling: neokolonialisme eller kulturell nyskapning?

Troen på idrett som redskap til fremming av sosial utvikling og forsoning i konfliktområder har økt betraktelig de siste årene. I en postkolonial afrikansk sammenheng er det interessant å se hvordan spesielt fotball har utviklet seg til å bli den suverent mest populære idretten. Selv om den tidligere kolonimakten Storbritannia er fotballens hjemland ble denne sporten i langt svakere grad enn f.eks. cricket og rugby brukt i skole- og utdanningssystemet i de afrikanske koloniene. Richards (1997) mener dette er en av årsakene til at fotball lettere kunne tilpasses lokale afrikanske kontekster og transformeres fra å være en importert kolonialistisk idrett til å virke drivende for det Armstrong og Giulianotti (2004:8) kaller ”cultural reinvention”. I et historisk perspektiv gjør dette fotball interessant både som en arena for iverksetting av politiske visjoner om ”fargerike fellesskap” og kulturmøter slik det legges opp til i forbindelse med Norway Cup, og som et verktøy for å skape sosial utvikling i en lokal afrikansk kontekst. I *Strategiplan for idrettens utviklingssamarbeid* legger Norges idrettsforbund vekt på at idretten har et universelt språk som man hevder virker positivt inn i utvikling av store samfunnsmessige oppgaver knyttet til helse, demokrati, utdanning og likeverd.⁶

⁵ Se prosjektskissen *Idrett som drivkraft i utviklingsprosesser – et tverrfaglig paraplyprosjekt om idrett og fattigdomsbekjempelse*, prosjektskisse, Senter for oppdragsforskning, Norges idrettshøgskole (forf. av A. Leseth), 2005.

⁶ Se *Strategiplan for idrettens utviklingssamarbeid 2004-07*, Norges idrettsforbund og olympiske komite.

Den tradisjonelle bistanden slik den ble operasjonalisert i de første tiårene etter 2. verdenskrig var preget av at vestlige aktører styrte så vel de økonomiske som de administrative og operative sidene ved bistandsprosjekter i sør. Etter mange feilslåtte prosjekter ble bistandsarbeidet gjort til gjenstand for omfattende kritikk. Noe av den mest systematiske kritikken kom fra sosialantropologer som var sterkt preget av datidens debatter om kulturrelativisme. Bistandsprosjekter ble beskyldt for å forsterke avhengigheten land i sør har til det rike nord samtidig som de bar preg av liten sensitivitet i forhold til lokale sosiokulturelle forhold (se f.eks. Klausen, 1987, Larsen, 1989). Dette er noe av bakgrunnen for at man gradvis begynte å vektlegge dialog, gjensidighet og likeverd i bistanden og samtidig erstattet termen 'bistand' med *utviklingssamarbeid*. De fleste av dagens idrettsprosjekter speiler trekk ved ideologien i det moderne utviklingssamarbeidet, som i større grad er rettet mot å la lokale afrikanske organisasjoner selv styre prosjektene med mindre direkte involvering fra store utenlandske bistandsorganisasjoner. Målet med å vektlegge samarbeid var et uttrykt ønske om å utvikle relasjoner preget av likeverd og gjensidighet og på den måten gjøre bistand overflødig, slik det bl.a. ble uttrykt i en felles nordisk strategi for bistands- og utviklingssamarbeid i forhold til idrett i 1999.⁷

Denne dreiningen mot vektlegging av samarbeid betydde ikke at man dermed hadde ryddet problemene med den tradisjonelle bistanden av veien. Så vel Garbo (1993) som Nustad (2003) hevder at det ligger føringer i utviklingssamarbeidets historie og struktur som gjør at det er vanskelig å endre patron-klient-relasjonene som har blitt dannet mellom aktører i nord og aktører i sør. Fremdeles er det store spørsmål knyttet til hvordan partnere i nord og sør i det hele tatt kan samarbeide med så vidt ulike utgangspunkter og behov (Crew and Harrieson, 1998; Baaz, 2002). Den eksisterende sosioøkonomiske strukturen i mange afrikanske land tilsier at de fleste lokale organisasjonene fremdeles er økonomisk avhengige av finansiering fra partnere i den rike delen av verden. Et sentralt spørsmål blir om denne avhengigheten fører til nye former for avhengighet eller *neokolonialisme* (Armstrong og Giulianotti, 2004:6). Den mest berømte og største afrikanske frivillige organisasjonen på feltet idrett og utviklingssamarbeid er kenyanske MYSA ('Mathare Youth Sports Association'), som har vært fast deltakerlag i Norway Cup det siste tiåret. MYSA er fremdeles -etter å ha eksistert i snart 20 år - avhengig av donorer utenifra for å gjennomføre programmer og aktiviteter. Likevel blir MYSA oftest framstilt som en suksesshistorie bygget på et prinsipp om

⁷ Se 'Nordisk Strategi, Bistands- og utviklingssamarbeid 1999-2004', Norges idrettsforbund, 1999.

grasrotledelse, egeninnsats og forsoning mellom ulike etniske grupperinger (Hognestad og Tollisen, 2004). I zambisk sammenheng fins det ingen organisasjoner som kan måle seg verken i omfang eller innflytelse med MYSA, men det fins helhjertede forsøk.

Nedsagde målstenger og tre måltider om dagen: hverdagens utfordringer

I løpet av oppholdet i Lusaka deltok jeg på to treninger og hadde møter med spillerne på Breakthrough Academy sitt under 14-lag og intervjuet familiene deres der de bor. Treningene foregikk på en slette av jord og grus som hadde blitt ryddet på dugnad i oktober 2004, like ved siden av Northmead Basic school hvor de fleste av spillerne er elever. Det yret fra tidlig ettermiddag til det ble mørkt mens lag fra 10 år til eldre junior (18) trente her. To mål av jernstenger var støpt ned i bakken i begge endene, men i den ene enden lå stengene på bakken. Med et skuldertrekk mente Edgar Musonda, en av trenerne til Under 14-laget til Breakthrough, at noen trolig hadde prøvd å sage ned stengene for å selge de som rør. Sammen med Jeff Malanga hadde Edgar hovedansvaret for guttelaget til Breakthrough. På treningsfeltet i Northmead møtte jeg også Rune Kalland, en norsk idrettsfrivillig, som i regi av SCORE trente et eldre guttelag til Breakthrough Sports. Edgar var min hovedkontakt i forhold til spillerne på Under 14-laget og familiene deres. Han jobbet i Edusport og hjalp også til som frivillig på kontoret til SCORE.

I Zambia er bemba, tonga og nyanja de dominerende språkene. Etter 40 år med uavhengighet fra det britiske kolonistyre er likevel engelsk fremdeles det offisielle språket som brukes i mediene og i all skoleundervisning. Dette er et problem for de fleste barn i og med at engelsk i mindre grad praktiseres som talespråk. De fleste voksne snakker engelsk, men seg imellom foretrekker zambiere å bruke sine respektive lokale språk. Det viste seg at de fleste ungene på Breakthrough Academy sitt Under 14-lag ikke snakket engelsk. Dette ble en metodisk utfordring. I samtaler med så vel spillere som familiene deres foretrakk de fleste å snakke bemba eller nyanja. Med mine svært begrensede kunnskaper i disse språkene brukte jeg derfor Edgar som tolk. Spillerne har sine hjem i Northmead og forskjellige bydeler i gangavstand til banen og skolen; Luangwa, Garden, Kwa Mutongu og Chilulu. Jeg var hjemme hos familiene til fem av spillerne på laget; John, Witson, Patrick, Nonde og Joe. Det fantes ikke elektrisitet eller innlagt vann noen steder. Standarden på husene varierte fra noen få kvadratmeter med jordgolv og en gammel sofa til relativt velutstyrte hjem.

Maten jeg ble servert i huset hvor jeg bodde i Ibex Hill var preget av den tidligere kolonimaktens kjernekost og til forveksling lik den jeg har spist på diverse overnattingssteder i Skottland og England. Hos herr og fru Njasa, onkelen og tanta til Joe, i bydelen Chilulu, fikk jeg mitt første møte med den zambiske nasjonalretten, nshima⁸, sammen med grønnsaker kokt i olje og tørket fisk (bream). Det smakte utmerket. I likhet med halve laget hadde Joe nylig mistet begge foreldrene p.g.a. aids. Under måltidet fortalte Mr. Njasa at han tidligere hadde hatt hus og en bra betalt jobb i et gruveselskap i byen Kitwe i ”The Copperbelt”, nord i Zambia. Zambia er verdens nest største produsent og eksportør av kopper etter Chile. Lave priser på kopper fra slutten av 70-tallet og økende privatisering som følge av krav fra Verdensbanken har bidratt til at livet har blitt gradvis vanskeligere for det store flertallet av zambiere i nyere tid. Familien Njasa hadde vært tvunget til å flytte da det ble mangel på arbeid. I dag livnærer Hr. Njasa seg og familien ved å selge plexiglass, men sa at han tvilte på om de noensinne ville klare å spare de 60 mill. kwacha (ca. 78.000 norske kroner) han regnet med de ville måtte betale for en bra utstyrt leilighet i Lusaka. Under samtalen laget han en inndeling av slummens sosiale klasser ut ifra hvor mange måltider husstandene hadde:

”The lower level eat once a day, the middle one eat twice a day and the upper level manage to feed their kids three times a day.”

Han sa med stolthet at han fremdeles kunne servere familien med kone og tre unger tre måltider om dagen. Samtidig var det tydelig at fotballen under slike omstendigheter stod som et håpets tegn. Lista, bestemoren til Patrick på laget, sa enkelt at: ”football is survival here”, og sa at med skolegang og fotball var ungene for opptatt til å bli involvert i mer uønskede aktiviteter. Samtidig levde håpet i de fleste familiene om at akkurat deres håpefulle skulle kunne bli profesjonell fotballspiller i en internasjonal toppklubb og på den måten løfte familien ut av fattigdom.

Spillerne på laget snakket entusiastisk om turen til Norge og deltakelsen i Norway Cup. Samtidig hadde de hatt en ambisjon om å vinne deres klasse i Norway Cup etter at de hadde kvalifisert seg ved å vinne kvalifiseringsturneringen, organisert av Kicking Aids Out-alliansen, som det eneste av 74 zambiske lag. Noah, en av spillerne, forklarte derfor at de ble svært skuffet over å blitt slått ut allerede i innledende runder. Fra første stund i samtale ble det klart at drømmer og ambisjoner for framtiden var vevd rundt fotball og Norway Cup

⁸ Nshima er en maisstuing med en ”deigete” konsistens.

hadde utvilsomt gitt næring til disse drømmene. Noen ønsket å komme seg vekk så snart de ble voksne og spille for en toppklubb i Europa. Fascinasjonen for livet som fotballspiller i en glamorøs europeisk liga var åpenbar. De mer realistiske så for seg at de kunne spille for en zambisk klubb, kombinert med en jobb de kunne leve av, vel vitende om at utsiktene for å kunne gjøre et levebrød som fotballspiller i Zambia er heller magre.

Zambisk elitefotball i et internasjonalt perspektiv

Den mest berømte spilleren og det store ikonet for unge zambiske fotballspillere er dagens trener for det zambiske herrelandslaget, Kalusha Bwalya. Etter seks år (1980-86) som spiller for sitt lokale lag, Mufulira Wanderers fra gruveområdet i Copperbelt-regionen, dro han til Europa hvor han spilte for belgiske Cercle Brugge (1986-89) og ble hollandsk seriemester med PSV Eindhoven to ganger i løpet av de fem årene han var der (1989-94). Karrieren ble avsluttet i mexicansk liga (Club de America, 1994-97, Necaxa, 1997-98). I europeisk fotball spilte han under trenere som Guus Hiddink, Leo Beenhakker og Bobby Robson og ble kåret til årets afrikanske spiller i 1988. Kalusha Bwalya spilte på det zambiske landslaget som omkom i flyulykken i Gabon i 1993 på et tidspunkt da de var iferd med å kvalifisere seg for VM i USA 1994. Kalusha Bwalya tok et annet fly. Etter en trenerjobb for det mexikanske laget Potros Marte ble han fra august 2003 trener for det zambiske A-landslaget.

Flesteparten av dagens landslagsaktuelle spillere befinner seg i den zambiske ligaen i toppklubber som Red Arrows, Green Buffaloes, Power Dynamos, Nchanga Rangers, Zanaco og Kabwe Warriors. 10 zambiske spillere er pr i dag (jan. 2005) å finne i europeiske ligaer, men ingen i de mest prestisjefylte; *Primera Liga* i Spania, *Serie A* i Italia eller *Premier League* i England. Derimot fins det zambiske spillere i fransk, svensk, dansk, tysk, russisk og albansk klubbefotball. Det 20 år gamle talentet fra Kitwe, Jacob Mulenga, er den foreløpig siste fotballeksporten fra Zambia. I august 2004 tegnet han kontrakt med det franske 2. divisjonslaget Chateauroux. Edwin Phiri og Boyd Mwila spiller begge for Ørgryte i Allsvenskan mens Mwape Miti og Andrew Tembo siden 1997 har hatt stor suksess som henholdsvis goalgetter og midtbanespiller i den danske superligaklubben Odense BK. Moses Sichone (Alemannia Aachen) og Andrew Sinkala (FC Köln) spiller i 2. bundesliga, den nest øverste tyske ligaen, mens Milton Tembo er å finne i SSV Ulm 1846 som spiller i en regional tysk liga tilsvarende fjerde høyeste divisjon. Gift Kampamba spiller for den russiske eliteserielklubben FK Rostov, mens den zambiske fotballnomaden January Zyambo er et godt eksempel på hvor globalisert migrasjonen av fotballspillere har blitt. Etter å ha spilt for bl.a.

Shanghai i Kina og den kypriotiske toppserieklubben Nea Salamina har Zyambo siden 2002 spilt for tre ulike klubber i den albanske toppserien! Ikke sjelden har fotballandslaget måttet klare seg uten spillere fra europeiske ligaer fordi det har vært for dyrt å hente dem hjem til landskamper.

Mange av de beste zambiske spillerne spiller i dag i den sør-afrikanske ligaen, som regnes for å være den beste på det afrikanske kontinentet, for klubber som Orlando Pirates (Isaac Chansa), Kaizer Chiefs Johannesburg (Songwe Chalwe og Collins Mbesuma), Mamelodi Sundowns (Rotson Kilambe og Sashi Chalwe), Moroka Swallows (Denis Lota), Jomo Cosmos (Christopher Katongo) og Golden Arrows (Davis Phiri, Lloyd Mumba og Harry Milanzi). Det fins noen zambiske spillere også i andre afrikanske ligaer. Elijah Tana spiller for Petro Atletico Luanda i Angola, Ian Bakala og Sandros Kumwenda spiller for henholdsvis Caps United og Dynamos Harare i Zimbabwe og Zachariah Simukonda spiller for det sudanske laget Al-Merreikh Omdurman. Kun en spiller utenfor det afrikanske og europeiske kontinentet; Philimon Chipeta i det malaysiske laget Perlis.

Globale impulser, lokale utfordringer

Nedgangstidene som har preget Zambia de siste par tiårene har preget utviklingen også i forhold til betingelsen for å drive fotball og idrett generelt på alle nivåer. Bwalya Mwamba, nestleder i Edusport fortalte meg at:

”Zambia is a perfect example of the raw deals southern countries have been getting. In the 1970’s and 80’s Zambia had one of the best sports structures in Africa. With the recession from the late 80’s this fell apart. Particularly in the Copperbelt region citizens of towns such as Kitwe enjoyed great sports facilities. Wealth came with the mining industries, but when the mines got privatised at the end of the 1980’s things started to go wrong.”

I dag er det dermed dårlige forhold for å drive idrett både i forhold til breddeidrett og i forhold til utvikling av talenter på måter som minner om tilstanden Richard Giulianotti (2004) beskriver i forhold til nabolandet Zimbabwe. I fotballsammenheng har det zambiske herrelandslaget likevel vært stabilt på øverste halvdel av FIFA-rankingene i senere år. På siste rankingen (feb. 2005) ligger de på en 71.plass (av 205). Det er på nivå med Wales og godt foran nasjoner som Østerrike (82. plass) og Skottland (87). Samtidig er det et godt stykke bak afrikanske fotballnasjoner som Nigeria (21. plass), Kamerun (23), Senegal (31), Sør-Afrika

(40), Elfenbenskysten (41) og Mali (53. plass).⁹ I motsetning til disse afrikanske nasjonene er det ikke mange zambiske fotballspillere som har nådd et høyt internasjonalt nivå og zambiske klubber når sjelden langt i turneringer som f.eks. den afrikanske mesterligaen.

Som i mange andre land både på det afrikanske og det europeiske kontinentet fascinerer den globale og glamorøse toppfotballen ofte mer enn lokale klubber blant fotballinteresserte zambiere. I særlig grad gjelder dette en lidenskap for engelsk fotball som ikke er ulik nordmenns forhold til engelske fotballklubber. Drakter med hjemlige zambiske lag var ikke å oppspore, mens selv i de mest forslummede strøkene vandret zambiske gutter og menn rundt med draktene til internasjonale storklubber fra den tidligere kolonimakten; Arsenal, Manchester United og Liverpool. Noen få Real Madrid- og Chelsea-drakter var også å se. På puber i de nye kjøpesentrene på Manda Hill og Arcades, bygget i løpet av de siste par årene med priser tilpasset den lille middelklassens lommebøker, samt i de sentrumsnære bydelene, ble det vist kamper fra den engelske eliteserien. Lørdag 13. november dro jeg til baren *Smugglers* i Longacres for å se et nabooppgjør fra Nord-London mellom Tottenham og Arsenal. Kampen ble vist direkte på *Supersport*, en sørafrikansk tv-kanal med rettigheter til å vise engelsk eliteseriefotball i det sørlige Afrika. Baren var full av zambiske Arsenal-fans og fans av andre engelske lag. Nok en kamp fra London skulle vises senere på dagen; Fulham mot Chelsea. Under en særdeles målrik kamp (5-4 til Arsenal) kom jeg i prat med Danny, en Arsenal-fan som jobbet i det lokale miljørådet i Lusaka. Han kunne fortelle at de hadde samarbeidet med Norad om flere prosjekter i Zambia. Verden snøret seg sammen rundt et satellittoverført fenomen der på en fotballbar i Lusaka. Men en helt tilfeldig sammensnøring var det ikke. Hvis man har antenner i forhold til utviklingssamarbeid og fotball er norsk engasjement og interessen for engelsk fotball to godt synlige trekk i de urbane strøkene av Zambia. Fotball er et globalisert språk og særlig den engelske toppfotballen har blitt et kommersielt produkt som i dag kringkastes til omtrent hele verden. Blant guttene på Breakthrough Academy sitt lag var det sju som holdt med Manchester United, to holdt med Arsenal, en Liverpool og fire Real Madrid. Som blant en stor del norske fotballsupportere hadde de også sine lokale favorittlag, preget av familiens geografiske opphav, hovedsakelig i Lusaka; Red Arrows, Lusaka Dynamos og Zanaco. En hadde Power Dynamos fra Kitwe som favorittlag.

⁹Se <http://www.fifa.com/en/mens/statistics/index/0,2548,105394,00.html?articleid=105394>

Søndag 14. nov. 2004 tok Bwalya Mwamba (Edusport) meg med på en toppseriekamp i Lusaka mellom hjemmelaget Nkwasi og Zesco United fra Ndola, et annet lag fra Copperbelt-distriktet. Noen hundre frammøtte betalte 3000 kwacha (ca. 4 norske kr.) i inngangsbillett og fikk se hjemmelaget vinne 1-0 på en ujevn bane. Stadionet bestod av en liten nedslitt tribune av betong på ene langsiden. En hard kjerne av om lag 50 hjemmefans lagde karneval i ene enden av tribunen med sang, trommer og latter. Temperert Mosi og Castle ble servert i et enkelt barlokale bak tribunen til de få tørste som hadde råd til å bruke 4500 kwacha (ca. 6 norske kr.) på en flaske øl. Zambisk toppfotball sliter mer enn andre afrikanske land med få og dårlige baner, lite utstyr og generelt en lite utviklet sportsstruktur.

Kamp mot aids og utvikling av talenter

Fra starten har Edusport søkt å kombinere tilrettelegging av fysiske aktiviteter og opplæring av trenere med ulike måter å drive informasjon om hiv/aids, særlig gjennom ulike leker og spill tilrettelagt for barn og unge. Med etableringen av akademiet har organisasjonen også fått et sterkere fokus mot å legge forholdene til rette for talentutvikling og en bedring av idrettsstrukturen i Zambia. Flere zambiske lag har deltatt i Norway Cup i regi av Edusport i senere år: Kabwata Girls (1999-2001), guttelaget til Kalingalinga (2002, 2003) og Edusport United (2004), som var et lag sammensatt av spillere fra bydeler Edusport driver arbeid i; Bauleni, Chawama og Kanyama.

I fjor inngikk Edusport en avtale med den svenske fotballklubben Helsingborg som bl.a. betaler \$10.000 hvert år for at et lag fra Edusport skal kunne delta i den svenske fotballturneringen Gothia Cup, kombinert med deltakelse i Norway Cup. Helsingborg er også involvert som partner i et arbeid for å bygge et treningsanlegg i tilknytning til Edusport Academy. Intensjonen er at dette skal være utgangspunkt for et samarbeid der Helsingborg av Edusport regnes mer som forretningspartner enn donor. I praksis betyr dette sannsynligvis at den svenske klubben står for mesteparten av finansieringen mens de samtidig vil ha førsteretten på å inngå kontrakter med talenter som eventuelt avles fram i akademiet. Edusport legger vekt på at betydningen av skolegang bør prioriteres foran det å legge forholdene til rette for å drive idrett. Ifølge Bwalya Mwamba har de derfor bedt Norad om at alle afrikanske ungdommer som deltar i Norway Cup som en del av Norad/NIF sitt Afrikaprojekt også får tildelt et scholarship som garanterer at de kan fullføre secondary school. Edusport driver bl.a.

utstrakt samarbeid med såkalte Open Community Schools¹⁰ og har også kirkene som en primær målgruppe.

Et problem organisasjoner som opererer innenfor feltet idrett-utviklingssamarbeid ofte erfarer er at idrett har en marginal status i forhold til andre typer utviklingsprosjekter blant intellektuelle og andre i ledende posisjoner i afrikanske så vel som i europeiske samfunn. En samfunnsvitenskaplig enhet ved universitetet i Zambia som kaller seg Development Research Group er engasjert i hiv-forskning og kartlegging av helseinstitusjonenes kapasitet i rurale strøk av Zambia. I et møte med James Chisenga, forsker ved Development Research Group, fortalte han meg at de koordinerer prosjekter på fem ulike steder i Zambia; Chelenge, Mwami, Nyanje, Chikankanta og i Mwandi. Gruppen samarbeider først og fremst med misjonsstasjoner og andre forskningsinstitusjoner, bl.a. Diakonhjemmets høyskolesenter i Oslo. Ingen av prosjektene de var engasjert i inkluderer idrett. Den eneste relevansen Chisenga mente idrett kunne ha i forhold til deres prosjekter var at hiv også hindrer utvikling av talenter på idrettsbanen. I forholdet til intellektuelle miljøer ved universitetet mente Mwamba i Edusport at en stor del av problemet er at:

” African intellectuals don’t do sports. They think that physical activity doesn’t bring anything. Edusport is the only NGO in Zambia that has brought up this issue. We see sport as an arena for social change, justice issues and a variety of information work.”

Mwamba ser en tett sammenheng mellom å utvikle talent på idrettsbanen med informasjon om aids. Å styrke barn og unges rettigheter og særlig jenters selvbevissthet ser han på som spesielt viktig:

“Empowerment of girls in sport is of particular importance in Zambia as a means to fight against hiv, especially creating self awareness among girls in sexual encounters. In this work we see it as particularly important to generate and recognize expertise. We try to take a pragmatic approach to social problems generated by poverty, we need to be factual. We tell prostitutes that they must insist on using condoms even if they are offered more money for selling sex without condoms. We want to bring girls and boys to the football pitch in order to teach them the values of team work, develop technical and tactical skills and also develop knowledge about HIV. First and foremost we want to fight poverty via education. You know like Tom Jones said in a song; ‘Ignorance is the only slavery’. Another big challenge is how to protect and promote the interests of children as they are not

¹⁰ Zambia Open Community Schools (ZOCS) er en zambisk NGO som ble stiftet i 1992 og som gir skoletilbud for barn som har falt utenfor den formelle utdanningsstrukturen i Zambia. På Open Community Schools er det ingen krav til uniformer og skolepenger og man forsøker å oppnå den samme grunnskoleutdanningen i løpet av fire år i stedet for den normale sjuårige grunnskolen. Se også http://www.questconnect.org/africa_zocs.htm

included in decision making processes, to quote another famous singer, Bob Marley: 'The politician doesn't know you until you're old enough to vote'."

Fokus på jenters seksuelle selvbevissthet ble ofte trukket fram som et viktig felt i Edusport sin strategi for å hindre hiv-spredning. Imidlertid er det et stort problem at forholdene er dårlig tilrettelagt for at eldre jenter kan drive idrett, noe som gjør bruk av idrett som en arena for informasjon om hiv og aids mindre effektiv blant jenter i seksuelt aktiv alder.

'Girls play football, women don't' – kvinner og idrett i Zambia

Nettball er den mest populære sporten blant jenter i Zambia som i mange andre sørafrikanske land. Like fullt viste Kabwata Girls med sine tre strake finaler i sin klasse i Norway Cup mellom 1999 og 2001 at de også kan prestere i fotball. Dette laget utgjorde stammen i etableringen av et veldig ungt zambisk kvinnelandslag kort tid etter. Samtidig var forholdene for utvikling og videre framgang veldig begrenset, noe som førte til etableringen av Edusport Academy, for å skape bedre vilkår for utvikling av talenter. Kvinnefotballen er på mange måter helt i startgropa enda i Zambia og står like svakt som i hele den sør-afrikanske regionen. På den siste FIFA-rankingen for kvinnelandslag er Zambia på en 113. plass (av 120 lag). Sammen med nabolandene Kongo (110.plass), Mozambique (114), Botswana (114) og Namibia (118) utgjør de det desiderte bunnsjiktet i internasjonal kvinnefotball.¹¹ Dagens landslagskaptein, Annie Namukanga (20) som spilte for Kabwata Girls i Norway Cup alle tre gangene laget deltok, og som i dag jobber for Edusport, fortalte meg at mens jenter spiller fotball er det veldig få som spiller fotball som voksne kvinner. Kun tre av jentene fra Kabwata Girls –laget som deltok i Norway Cup 1999-2001 spiller fotball i dag, mens tre-fire til har uttalt at de gjerne skulle spilt fotball hvis forholdene ble lagt bedre til rette. De opplever at forholdene legges bedre til rette for gutter å fortsette med idrett, kombinert med at mange stifter familie i ofte veldig ung alder og bindes dermed i større grad til forpliktelser og ansvar som gjør det vanskelig å fortsette med idrett. Det fins i dag en kvinnelig fotballiga i Zambia, men den er uten sponsorer og alt arbeid er basert på frivillig innsats. Uten en profesjonalisert struktur oppstår det ikke overraskende problemer både med å organisere transport til kamper og å klare å stille lag.

I Edusport er Annie ansvarlig for programmet *Go Sister!* hvor hun er outreach coordinator i og rundt Lusaka, noe som betyr at hun koordinerer aktiviteter som er populære blant jenter,

¹¹ Se <http://www.fifa.com/en/womens/statistics/index/0,1624,All-8,00.html>

fortrinnsvis nettboll og fotball, men også ulike leker og spill. Go Sister-programmet er også ment å stimulere til at jenter i større grad skal satse seriøst på idrett. Hun samarbeider med skoler og lokalsamfunn som er interesserte i Edusport sine aktiviteter. Annie er ansvarlig for å bistå i organiseringen av turneringer, oppfølging av instruktører og trenere og også så langt det er mulig støtte med utstyr. Mangelen på utstyr er prekær de fleste steder og hun synes det er frustrerende at de ikke klarer å bidra med mer. Likevel mener hun at Edusport sitt arbeid for å tilrettelegge aktiviteter som brukes til å opplyse om aids/HIV bærer frukter:

”I believe we are very much at the front of what we are doing and hopefully we can also contribute to reducing the HIV infection rate among young people.”

Opplysning om HIV/Aids stod som en helt grunnleggende del av aktivitetene til spillerne på Under 14-laget til Breakthrough Sports Academy, som i Norway Cup deltok under navnet til paraplyorganisasjonen som de er en del av; Kicking Aids Out. Kvalifiseringsturneringene til Norway Cup brukes til å spre informasjon om HIV/aids og vinnerlagene, de som får delta i Norway Cup, blir opplært til å bli ambassadører for Kicking Aids Out. Dette innebærer forpliktelser for lagene om å drive informasjonsarbeid om HIV/aids i sine lokalsamfunn etter deltakelse i Norway Cup.

Lusaka-Oslo-Haugesund-Lusaka: Erfaringer fra en reise mellom ulike verdener

Spillerne på Breakthrough Academy sitt Under 14-lag snakket om oppholdet i Norge som sosialt vellykket, selv om det var flere forhold de også var misfornøyde med. Det ene var at de bodde på Holmlia skole og hadde en lang og snirklete vei med kollektiv transport inn til Oslo og Ekebergsletta hver dag.¹² Maten de ble servert på Ekeberg var de heller ikke særlig fornøyde med; for mye tørt brød og smakløs varmmat (pølse og potetmos). Opplegget på Sletta utenom det oppsatte kampprogrammet syntes lederne også var noe kaotisk og uoversiktlig. Bl.a. ble visstnok en danseopptreden med spillerne på Kulturscenen ikke annonsert til rett tid med få tilskuere som resultat. Samtidig ga spillerne uttrykk for at danseopptredener både i Oslo under Norway Cup og i forbindelse med turen til Haugesund var noe av det de hadde satt mest pris på. Til tross for dette mente trenerne at det formelle programmet var for tett. Trenerens behov for kampforberedelser og guttenes brennende fokus på å vinne kampene de skulle spille ble det mindre rom for enn de selv ønsket. Sosialt hadde

¹² Ref. *Norway Cup Project Report Kicking Aids Out Zambia* by Breakthrough Sports (forf. av Edgar Musonda), Lusaka, 2004.

guttene møtt ungdommer fra både Nigeria, Tanzania, USA og Zimbabwe under uka på Ekebergsetta, men hadde i mindre grad hatt kontakt med norske ungdommer.

Shadreck Jere jobber til daglig som politimann i Lusaka, men har i flere år vært involvert som idrettsfrivillig både i Zambia og i Norge. I 2001 var han med på et utvekslingsprogram for idrettsfrivillige i regi av NIF der han ble senere utplassert ved to skoler i Oslo, Tåsen og Bjørndalen. Shadreck har også deltatt på seminarer om idrett og ungdom i Bergen og har også fått støtte fra IOC til å besøke Det internasjonale akademiet for olympisme i Hellas. Denne kompetansen var bakgrunnen for at han var med som leder for Kicking Aids Out-laget i forbindelse med Norway Cup både i 2002 og 2004. Dermed hadde Shadreck også grunnlag for å sammenligne erfaringer fra Norway Cup. Turneringen i 2002 hadde vært bedre syntet for han. Norway Cup 2004 ble først bra i det laget forlot Oslo til fordel for Haugesund:

”Things were generally better in 2002. This year [2004] the programme wasn’t followed. We had arranged a friendly match against the Beijing team which we had to reschedule minutes before kick off because we had to attend Kicking Aids Out activities. There was also a greater ignorance concerning who belonged to what. The team from Uganda [BCFS] was not even part of Kicking Aids Out, yet they were given privileges which the other African teams did not get, in terms of being given equipment like football boots and sneakers. They got all the press coverage and while we had to find our own way using public transport they had a big bus at their disposal...Also staying way out of town in Holmlia meant that the commuting became very tiring. It would surely have been better to accommodate a local Norwegian team with their own bus or perhaps a better knowledge of the public transport system there instead? The visit to Haugesund was on the other hand a great experience. Vard was a great host team and they really went out of their way to make the visit as good as possible. They took us fishing, organised football games and visits to people’s homes so that the kids could see how they lived. Even the food was far better, especially *komla*, which somehow resemble our own national dish, *nshima*.”

Dette inntrykket fikk jeg bekreftet fra såvel spillere som de andre lederne. Matilda Mwabe i Kicking Aids Out bekrefter noe av den samme kritikken som kom fra Edgar Musonda og Jere Shadreck. I tillegg framhevet hun den dårlige kommunikasjonen med arrangørene av Norway Cup, i forbindelse med turneringen i 2004. Matilda etterlyser en klarere strategi der alle parter får sitt å si:

”During the tournament simple questions were ignored and we just did not manage to communicate with them. Things seemed pretty chaotic. For instance did some kids get bags, while others did not. The relevant responsible organisations should organize workshops about the expectations that we have.”

De beste minnene fra turen blant så vel spillere som ledere var fra oppholdet hos vennskapsklubben deres Vard Haugesund. Jentene fra Vard sitt 16-årslag var med som frivillige og aktiviteter ble tilrettelagt på daglig basis. Dette inkluderte miniturneringer i fotball, kinobesøk, diskotek, besøk hjemme hos ”innfødte” haugesundere og en minnerik båttur til områdene rundt øya Røvær, hvor de fisket makrell og lyr. De danset også for ordføreren i Haugesund og var generelt beåret av den oppmerksomheten de hadde fått fra lokale medier. Spillerne følte at de fikk den oppmerksomheten de delvis hadde savnet under selve turneringen i Oslo.¹³ Under et møte jeg hadde med ledere i vennskapsklubben deres, Vard Haugesund, i romjula 2004 forklarte de hvordan de hadde forsøkt å lage et opplegg som var preget av likeverdighet, noe det virket som om de i stor grad hadde lyktes med. Mange problemer knyttet til hvordan man skal forholde seg til ulikhetene mellom en zambisk og en norsk realitet virket å ha blitt håndtert på en sensitiv måte. Bl.a. var man forsiktig med å tilby gaver og de fikk ikke penger utover de lommepengene de allerede mottok mens de var i Norge (ca. 100 kroner dagen). Etter rådslagning med lederne i Breakthrough fikk spillerne en del pent brukt fotballutstyr som ble samlet inn blant spillere i Vard Haugesund, men heller ikke noe mer. Hva så med returen til Zambia? Hvordan skape en sammenheng mellom opplevelsene i en norsk virkelighet og hverdagens utfordringer hjemme i Lusaka?

Norway Cup – en vei ut av fattigdom eller et bidrag til lokal utvikling?

Spillerne fortalte meg at det de gledet seg mest til var å dra tilbake til Zambia, se familie og venner igjen og noen sa også at de gledet seg til å begynne på skolen i Northmead igjen. De fleste hadde før turen til Norge ikke vært utenfor Lusaka og noen hadde knapt vært utenfor bydelen der de bodde. Inntrykkene fra Oslo og Haugesund var ikke så preget av lengsel mot det livet folk lever i Norge som man kanskje skulle forvente. Norway Cup hadde vært en stor opplevelse for ungene, men samtidig hadde det vært en nokså stressende og krevende tur. Et problem var det også at venner og slektninger forventet å få gaver og lignende når de kom tilbake, noe de ikke hadde mulighet for med de lommepengene de fikk under oppholdet i Norge. Statusen blant venner økte, men noen sa også at det var utbredt misunnelse blant venner som ikke hadde fått reise. Under samtalene med familiene til spillerne gikk det fram at de fleste mente det hadde virket positivt inn ved at de hadde fått større tro på seg selv, men noen mente også at ungen deres hadde blitt mer ukonsentrert etter turen. Noen hadde vansker med å se betydningen av turen på lengre sikt og på hvilken måte den kunne bidra til å bedre

¹³ Ref. *Kicking Aids Out-Zambia*, dvd-film produsert av Geitafjellet media og fotball/SK Vard Haugesund, 2004.

forholdene i hverdagen deres i Lusaka. En utbredt oppfatning når det gjaldt Norway Cup blant familiemedlemmer var at de så på turneringen som en mulighet for deres unger til å bli ”oppdaget” av talentspeidere. Noen kunne ikke se annen konkret hensikt enn at drømmen om proffspill - som en vei ut av fattigdommen - i en europeisk klubb for akkurat deres barn kunne bli til virkelighet gjennom deltakelse i Norway Cup.

Dette peker hen mot et sentralt spørsmål som dreier seg om Norway Cup blir symbolet på en drøm der løsningen på fattigdomsproblemet er å komme seg til Europa eller i hvilken grad erfaringene ungdommene gjør seg i forbindelse med deltakelse i Norway Cup kan virke byggende for det lokalsamfunnet de reiser tilbake til. Dette er forhold som er vanskelige å måle. For noen år siden ble Lizzy, en av jentene i Kabwata Girls, adoptert av familien til lederen i den norske vennskapsklubben til det zambiske jentelaget. I et intervju med Dagbladet, som i flere år har vært blant arrangørene av Norway Cup, under overskriften ”Gleder meg til å møte Håkon” beskriver Lizzy hvordan hun forholdt seg til den norske lederen som en farsfigur. Denne figuren sørget bl.a. for at hun fikk være borddama til Kronprins Håkon under et arrangement i Ekeberghallen i forbindelse med turneringen i 2000. Med den profilerte norske spilleren Hege Riise og treneren for Asker sitt damelag, Eli Landsem, på sidelinjen, antydes det også at de kan tenke seg å ha Lizzy på laget.¹⁴ I dag, fem år senere, spiller hun for Asker sitt reservelag og bor i Norge – hos sin nye fosterfamilie. Adopsjonen skapte stor harme blant flere aktører og spesielt i Edusport som organiserte turen for jentelaget. Bwalya Mwamba i Edusport forklarer at:

“ The Lizzy adoption was not done in good faith. The foster parent decided not to deal with the organisation that was working with Lizzy and went straight to her parent. This created a lot of suspicion on both parties. Edusport wanted to use Lizzy as a role model for creating self esteem among other girls in Zambia and highlight some of the problems girls face in Zambia.”

Denne historien kan stå som et symbol på det aktører i sør ofte opplever som en patroniserende holdning fra aktører i nord i forbindelse med utviklingssamarbeid. I Edusport er man spesielt oppgitt over det de erfarer som manglende respekt for den kompetansen organisasjonen mener å ha bygget opp og de målsetningene de har for sitt arbeid lokalt i Zambia. Å bruke Norway Cup som en måte å komme seg bort fra fattigdom i Afrika er tabu for både norske myndigheter, Norway Cup-ledelsen og involverte afrikanske frivillige

¹⁴ Dagbladet, 1. august 2000.

organisasjoner. Samtidig vet alle at framtiden i Zambia høyst sannsynlig vil bli vanskeligere enn det et eventuelt liv i Norge kan gi. Veldig mange av de voksne jeg møtte spurte om mulighetene for jobb i Norge. Før jul mottok også en av lederne i Vard Haugesund brev fra laglederen med forespørsel om sponning av en lokal turnering Breakthrough-laget skulle delta i før jul, sammen med forespørsel om arbeid i Norge. Dette føyer seg inn i en generell problematikk som dreier seg om at aktører i sør er politisk utestengt fra å ta del i rikdommen i nord samtidig som de gjennom ulike utviklingsprosjekter fremdeles står i en avhengighetsrelasjon til aktører i de rike landene. Utsiktene til et liv uten fattigdom er begnset i Zambia. Det er ikke noen overraskelse at mange derfor prøver å bruke de kontaktene de har til å komme seg bort, selv om det politisk korrekte idealet er at man gjennom deltakelse i ulike prosjekter skal bidra til utvikling lokalt i Zambia.

Breakthrough Sports eller Kicking Aids Out? – refleksjoner rundt et navnevalg

En sentral tanke i Norad sin strategi i forhold til Norway Cup er at støtte skal tildeles utifra hensyn om mer langsiktige strategier som går utover de to ukene de afrikanske fotballagene oppholder seg i Norge.¹⁵ Konkret betyr dette at lagene som mottar støtte er del av lokale, sosiale utviklingsprosjekter i norske myndigheters hovedsamarbeidsland. En iøynefallende forskjell mellom de lagene som deltar i regi av Norad/NIF og andre fotballag som deltar i Norway Cup er at førstnevnte kategori ikke har navn som umiddelbart forankrer klubbene til bestemte steder (som f.eks. 'Lusaka Dynamos' eller 'Vard Haugesund') på de måtene fotballkjennere ellers er universelt fortrolige med fra både topp- og breddenivå. Istedet har de navn som viser hvilke utviklingsprosjekter de er en del av; BCFS (forkortelse for *Bring Children from the street*, Uganda), YES (fork. for *Youth Education Through Sport*, Zimbabwe) og det tanzanianske laget *EMIMA* (som skjuler en forkortelse på swahili som betyr utdanning, sport og fremming av fysisk aktivitet). Idet laget fra Breakthrough Academy ankom Oslo og Norway Cup fant trenerne og spillerne ut at navnet deres i programmet hadde blitt endret til 'Kicking Aids Out', identisk med navnet på den internasjonale paraplyorganisasjonen som Breakthrough Academy er en del av. Andre afrikanske lag som har deltatt i senere år i Norway Cup har hatt en klarere lokal referanse til hvor de kommer fra og hvem de er. Eksempler på det er de zambiske lagene Chawama Young Stars (1997, 2000), Chilenje (1998), Kabwata Girls (1999, 2000, 2001) og Kalingalinga (2002), som alle viser til bydeler i og rundt Lusaka.

¹⁵ Se "Norads retningslinjer for tildeling av reisestøtte og kursing av lag i forbindelse med deltakelse på Norway Cup for samarbeidsland i sør – Forvaltningsrutiner for Norges idrettsforbund", Norad, 2004.

Når lagene heter YES, EMIMA, Kicking Aids Out og BCFS bidrar dette til å tydeliggjøre organisasjoner og utviklingsprosjekter. Samtidig har de potensiale i seg til å svekke den kulturelle balansen mellom aktører og arrangører når det legges opp til møter med ”våre” klubber som gjerne har navn som uttrykker autonomi og konkret tilhørighet, slik tilfellet er for omtrent samtlige norske klubber som deltar i Norway Cup. Det ligger føringer i disse navnevalgene som kan aktivere uintenderte patron-klient relasjoner som kan minne om tidligere tiders mer tradisjonelle bistand. Spørsmålet om synliggjøring og markedsføring av den norske idrettens utviklingssamarbeid framheves i NIF sin strategiplan for idrettens utviklingsarbeid 2004-07. Når det zambiske guttelaget fra Breakthrough Academy kalles ’Kicking Aids Out’ så er det uttrykk for tilhørighet til en organisasjon som har bekjempelse av aids og opplysningsarbeid om en sykdom som truer hele samfunn i det sørlige Afrika som sin grunnpilar. Samtidig risikerer man at slike navn forsterker eksisterende bilder av afrikanske samfunn som herjet av sykdom, fattigdom og nød. Hvis målet er å skape likeverdige internasjonale kulturmøter vil det være på sin plass å spørre etter synliggjøringen av afrikanske aktørers autentiske identiteter. Breakthrough Sports Academy deltok i Norway Cup som et lag blant mange andre lag og spesielt trenerne hadde derfor forventet å få beholde Breakthrough-navnet og på den måten få en profilering av seg selv som en lokal fotballklubb i Lusaka. En intern konflikt oppstod da også under selve turneringen mellom presidenten i Kicking Aids Out-alliansen og hovedtreneren om hvem som skulle ha styringen med guttene på fotballaget. Samtidig var også lederen av Kicking Aids Out-alliansen skuffet over samarbeidet med arrangørene av Norway Cup. I sin rapport konkluderer hun med at det var dårlig og kaotisk kommunikasjon med arrangører som hun hevdet også blandet seg inn i den administrative ledelsen av laget.¹⁶

¹⁶ Ref. *Kicking Aids Out Report on the Norway Cup*, Kicking Aids Out (forf. av Matilda Mwaba), Lusaka, 2004.

Konklusjon

Det er flere årsaker til at så vel spillere som ledere og trenere tilknyttet Breakthrough Academy sitt lag fikk mest utbytte av oppholdet i Haugesund. En årsak kan ha vært at det her ble gitt rom for at spillerne på Breakthrough kunne handle som noe mer enn et utviklingsprosjekt. Hvis målet er å bruke idrett som en likeverdig arena for kulturutveksling bør dette innbefatte retten til å vise hvem man er – på egne premisser. Det er vanskelig å skape arenaer som ikke preges av patron-klient relasjoner og strukturelle motsetninger mellom nord og sør i utviklingssamarbeid. Som et universelt språk og en globalt populær idrett er fotballens potensiale som en arena for kulturell utveksling interessant. Norway Cup-turneringen og oppholdet i Oslo og Haugesund hadde vært en berikende opplevelse for guttene fra Northmead, Luangwa, Garden, Kwa Mutongu og Chilulu. Men de syntes det beste var å komme hjem igjen til familie og venner i hverdagen, der behovene for utdanning, arbeid og et liv uten hiv er mer prekære. De hadde vært med på en reise til en privilegert verden de ellers ikke har tilgang til.

Det fins lite forskningsbaserte evalueringer av idrett og utviklingssamarbeid. En viktig oppfølging av dette pilotprosjektet vil være å utføre en grundig undersøkelse av Norway Cup-som fotballturnering og som del av utviklingssamarbeid - der det legges vekt på å observere hvordan etablerte forestillinger om kulturforskjeller forsterkes eller endres i forhold til ideologiske målsetninger om å skape 'fargerike fellesskap'. Det vil være av spesielt viktig betydning å undersøke i hvilken grad deltakelse i Norway Cup bidrar til å bedre hverdagen for barn og unge i sør eller om det er slik at turneringen virker best som "photo opportunities" for arrangørene. En kartlegging av forholdet mellom de målsetningene og ambisjonene norske aktører har og drømmer og forventninger blant lokale afrikanske aktører i forbindelse med Norway Cup vil være en interessant kjerne i en slik analyse¹⁷

¹⁷ En stor takk til følgende personer som har vært til stor hjelp i forbindelse med prosjektet: Decius Chipande ved SCORE sitt kontor i National Sports Council i Lusaka som ordnet de fleste intervjuavtalene under oppholdet i Zambia, Edgar Musonda, trener for *Breakthrough Sports Academy* sitt under 14-lag, Bwalya Mwamba, visepresident i *Edusport*, som tok seg tid til mange gode samtaler, spillerne på Breakthrough-laget og deres familier, Annie Namukanga, leder for Go Sister!-programmet i *Edusport*, Matilda Mwaba, president i *Kicking Aids Out*, Shadreck Jere, politimann og leder for Breakthrough-laget under Norway Cup i 2004 og James Chisenga ved *Development Research Group*, University of Zambia. Takk til Arnfinn Solli for et kort, men givende møte i Livingstone og de idrettsfrivillige jeg møtte under oppholdet i Zambia; spesielt Naomi (Right to Play), Mats (Kirkens nødhjelp), Rune og Tinyioko (begge SCORE) samt Arne Langøen, Torbjørn Husby og Ellen Aarvik i Vard Haugesund. Takk til Anne Kristine Soltvedt og Bjørn Omar Evju i Norges idrettsforbund for praktisk assistanse. Til sist en takk til de som har kommentert utkast av denne rapporten; Anne Leseth, Matti Goksøyr, Nina Kahrs og Siv Bjelland.

Referanser

- Armstrong, G. & Giulianotti, R. (eds.) (2004): *Football in Africa*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Baaz, M. E. (2002): *The white wo/man's burden in the age of partnership*, doktoravhandling, Senter for menneskerettigheter, Gøteborg.
- Crew and Harrieson (1998): *Whose Development? An Ethnography of Aid*, London, Zed Books.
- Eriksen, T.H.(1989) (red.) *Kulturdimensjonen i bistandsarbeidet – hvor mange hvite elefanter?*, Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Garbo, G. (1993): *Makt og bistand : en ambassadørs møte med norsk bistandspolitikk i Afrika*, Oslo, Spartacus.
- Giulianotti, R. (2004) "Between Colonialism, Independence and Globalisation: Football in Zimbabwe", i Armstrong og Giulianotti (2004) *Football in Africa*, London Palgrave Macmillan.
- Hognestad, H. & Tollisen, A.(2004) "Playing Against Deprivation: Football and Development in Nairobi, Kenya", i Armstrong & Giulianotti (red.): *Football in Africa: Conflict, conciliation, community*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Klausen, A. M. (1987) *Sosio-kulturelle forhold i bistanden : et bakgrunnsnotat og noen anbefalinger til Departementet for utviklingshjelp*, evalueringsrapport, Oslo, Departementet for utviklingshjelp.
- Larsen, T. (1989) "Kultur og utvikling", i Eriksen, T.H. (red.) *Kulturdimensjonen i bistandsarbeidet – hvor mange hvite elefanter?*, Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Nustad, K. (2003): *Gavens makt – norsk utviklingshjelp som formynderskap*, Oslo, Pax.
- Richards, P. (1997) "Soccer and Violence in War-Torn Africa: Soccer and Social Rehabilitation in Sierra Leone", i Armstrong, G. og Giulianotti, R. (red.) *Entering the Field – New Perspectives on World Football*, Oxford, Berg.

Nettsteder

- <http://www.edusport.org.zm>
- <http://www.fifa.com/en/mens/statistics/index/0,2548,105394,00.html?articleid=105394>
- <http://www.fifa.com/en/womens/statistics/index/0,1624,All-8,00.html>
- <http://www.kickingaidsout.net>
- <http://www.righttoplay.com>
- <http://www.score.org.za>
- http://www.questconnect.org/africa_zocs.htm

Film

- Kicking Aids Out-Zambia*, dvd produsert av Geitafjellet media og fotball/SK Vard Haugesund, 2004.

Rapporter og andre kilder

- Human Development Report*, 2004, UNDP
- Idrett som drivkraft i utviklingsprosesser – et tverrfaglig paraplyprosjekt om idrett og fattigdomsbekjempelse*, prosjektskisse, Senter for oppdragsforskning, Norges idrettshøgskole (forf. av A. Leseth), 2005.
- Kicking Aids Out Report on the Norway Cup*, Kicking Aids Out (forf. av Matilda Mwaba), Lusaka, 2004.

- Norads retningslinjer for tildeling av reisestøtte og kursing av lag i forbindelse med deltakelse på Norway Cup for samarbeidsland i sør – Forvaltningsrutiner for Norges idrettsforbund*, Norad (dokument forf. av Tore Toreng, avdelingsdirektør ASN), 2004.
- Nordisk Strategi, Bistands- og utviklingssamarbeid 1999-2004*, Norges idrettsforbund, 1999.
- Norway Cup Project Report – Kicking Aids Out Zambia*, Breakthrough Sports (forf. av Edgar Musonda), Lusaka, 2004.
- Tanker omkring Norway Cup prosjektet - en evaluering av 2004 prosjektet*, Norges idrettsforbund og olympiske komite (dokument forf. A.K. Soltvedt), 2004.
- Strategiplan for idrettens utviklingssamarbeid 2004-07*, Norges idrettsforbund og olympiske komite (vedtatt av Idrettsstyret i august, 2003).